

KÉT KIS JEGYZET KUBÁT JÓZSEFRŐL

1.

El-elnézem olykor nyugállományba vonult, huszártisztre emlékeztető, erős, bajszos alakját, vonulását súlyos görbebotjával a szabadkai piacok galagonyafái alatt, el-elnézem a kiállítási termekben, amint mesterei, Konjović és Hangya gesztusait, finomságait ízlelgeti, magarázza nagy-nagy beleérzéssel, és hát kerülök-fordulok, szemügyre veszek egy-egy éppen elém kerülő festményét, közben magamat is figyelve, az évek folyamán változik-e viszonyulásom, változnak-e apró, öntudatlan reálításaim, változik-e ítéletem.

Az egyik kezem ügyében lévő kiadványban olvasom: „Az amatőrök között mindenesetre igen kiemelkedő személyiség Kubát József, autodidakta, munkás festő. 1907-ben született... Expresszionisztikus, robusztus festészetének sok híve és követője van Szabadkán...”

Igen, most már pontosan tudom, éppen ezért akartam mindig is írni róla, ezért, hogy szinte észrevétlenül festőművésznek nevezsem őt, az amatőr-autodidakta-munkás festőt, hogy visszamenőleg megajándékozzam, kitüntessem azzal, ami mindig is megillette, még akkor is, vagy anélkül inkább, ha a festőművész szó időközben akusztikáját veszítette.

Kubát kútásó. Mint legjobb barátom édesapja volt — azzal a különbséggel, hogy ő sosem feledkezett lenn, ő inkább fenn dolgozott, fenn a napon terítette szét a felhúzott, sárga földet. Számomra, már csak őmiattuk is, mindig a mitikus foglalkozások közé tartozott a kútfúrás: kézzel lemenni a föld hideg szívébe vízért...

Kubát különben a hegedűk szerelmese. Amikor egyszer nála jártam Farkas-képeket nézni, megérinteni a kis Farkas-pasztellek hímporát, látam, ahogy nagy fűrtökben lógtak a falakról a szebbnél szebb testű hangszerek. Maga is játszik. Játszana, ha nem lennének túl vastagok az ujjai. Van-e hangszer, tűnődtem, amelyen kompkötelek feszülnek? De aztán gyorsan beláttam, rossz irányba tapogatózom, hiszen ő a törékeny, a finom, a hímporos semmiségek után vágyakozik mindig. Nem véletlenül gyűjt éppen Farkas-képeket, és nem véletlenül fest például annyi virágcsendéletet. Végző soron nem ő tehet arról, hogy azok a virágcsendéletek olyanok, mintha éppen ágyúgolyó-találat érte volna őket. Meg vagyok győződve, magános óráin hegedül is. És a vágyakozás a muzsika után — csak az a valódi muzsika.

Súlyos, mint az idézett kiadvány mondja, robusztus gesztusokkal rakja fel sötét, kátrány-, vagy sárgaföldszerű felületeit, amelyek alatt aztán izzani, illuminálni kezd valami lefojtott kén, magnézium, lidérc. Rám sárga felületei gyakorolnak különös hatást. Szeretem, ha többet visz fel belőlük, annyit, hogy már-már agyon is nyomja, be is fojtja, el is rontja velük képeit.

Kállai Gromaire kapcsán tektonikus érzékről szól, Kubát is rendelkezik ezzel az érzéssel, az ő sárgáit is valamiféle tektonikus lökések túrják fel.

Olykor, mondom, közelebb lépek képeihez, s megdöbbenve látom, ezek a képek szinte megégték a vidék tisztítótüzeiben. Nézem szedett-vedett rámaít, papundeklijeit és ahelyett, hogy elszomorodnék, azt mondom: ha lett volna pénze jobb, kész festékekre, rámákra, tanulmányutakra, akkor minden bizonyosan csak egy lett volna a műkedvelők közül — így birkózása, minden megnyilatkozása valahogy: *elementáris*.

2.

Amikor utoljára írtam róla, még nem aktualizálódott, még nem lett mindent elsöprő divattá az expresszionizmus. Akkor elsősorban azért írtam róla, hogy demonstráljam Tolnay Károly álláspontjával — csak a legnagyobbakkal érdemes foglalkozni — szembeni nézetemet, a marginálisok, a névtelen vidéki festők iránti vonzalmamat, azt a felismerést, hogy a vidék hatalmas terhe, nyomása alatt, a vidék, ahogy mondtam, tisztítótüzeiben, galeristáktól, divatoktól, kritikusoktól függetlenül, elhagyatva tényleg csak valódi művészek tudnak művészeknek megmaradni. Azért írtam róla, hogy kihangsúlyozzam, még véletlenül sem tekintem őt amatőrnek, autodidaktikának, hanem par excellence művészeknek. Mert mi, amíg a világ az art brutról értekezett, s a félkegyelműek mázsolmányait katalogizálta, prezentálta drága kiadványokban, amatőröknek, autodidaktáknak neveztünk ki egyes radikálisan antiakadémikus művészeket — minő anakronizmus!

Azóta az idő fényesen igazolta őt, jobban mint bárki is álmodhatta volna. Az egész világ olyan képekkel van tele, mint amilyenek az ő expresszionista töltésű kartonképei. Még szinte olvasztott, zománcszerűen ráégetett anyagát is mintha szabadalmazták volna. Mondanom sem kell, nemcsak neoexpresszionistának nevezhető képei vannak, láttam vásznait, amelyek bármely, az expresszionizmus klasszikus mestereit prezentáló tárlaton is megállnák helyüket. Láttam képeit, amelyek előtt olyan nevet kellett emlegetnem, mint a ként epével keverő Goya és Permeke például. És ezt egy olyan ember mondja, aki Kubát életművének csak egy kis hányadát ismeri.

Egészen természetesnek vettem: ő lesz az egyik első, akinek megrendezik visszapillantó tárlatát a Raichle-palotában, akjt felfedeznek az ország, a világ számára, akit ünnepelni fognak a fiatalok, hisz ha jól emlékszem, a csurgóiak szerették őt. Nem egészen így lett. Legalábbis én seholy sem találkoztam Kubát munkásságát felfedező, ujjongva felfedező írással.

Ezért jelentkezem most. Mert jegyzetem egyetlen célja: a Kubát-retrospektíva szorgalmazása. Hisz, ne feledjük, ezt a kútásó (vagy ahogy Tömörkény mondaná, kútcsináló mester, földbúvár), ez a zseniális szabadkai expresszionista, jövőre lesz nyolcvanéves!

TOLNAI Ottó

